

Bariş Süreci ile Türkiye, çatışmaların çözümünde kritik önem taşıyan, terörle özdeşleşmiş olan "karşı tarafla" konuşmanın psikolojik engelini en azından şu anda aşmış gözükmektedir.

Bariş Süreci ve Kürt Meselesi'nde Kimlik ve Dış Politika: Riskler ve Fırsatlar

Foreign Policy and Identity in Kurdish Issue and Peace Process: Risks and Opportunities

Murat SOMER

Abstract

From a conceptual-theoretical as well as political perspective, this essay examines the interrelationships between the identity and foreign policy dimensions of Turkey's Kurdish question and makes policy recommendations. Recent domestic and regional developments present both opportunities and great risks for Turkey's social, political and territorial cohesion, peace and stability. In order to utilize the opportunities, Turkey needs to simultaneously achieve two goals. Domestically, it needs to successfully continue its present peace process and achieve genuine democratization. This process should culminate in a state of affairs whereby the complex social and political questions underlying the Kurdish question can be processed through the mechanisms of normal democratic politics and with the participation of legitimate Kurdish political actors. In foreign policy, Turkey should consolidate its improved relations with regional Kurds based on interdependence and its redline should be the emergence of a hostile Kurdish statehood in the region, not Kurdish self-rule per se. This, however, should be done without alienating Arabs by defending any particular status for Iraqi or Syrian Kurds.

Keywords: Turkey, Kurds, peace process, identity, democratization, social-political cohesion versus polarization, foreign policy, Syria, Iraq

Türklerin önemli bir kısmı kendi kimliklerini etnisite-üstü ve devletin de kimliğini oluşturan milli bir kimlik olarak görüyor. Kürtler ise “alt kimlik” olarak tanınmak istemiyor çünkü bu onlar için eşit olmamak anlamına geliyor. Türklerin birçoğu, anayasada ve devletin diğer temel belge ve sembollerinde Türk kavramının geçmesini kazanılmış bir hak ve kendi milli kimliklerinin bir güvencesi olarak görüyor.

Devletler sınırlarını ve iç barışlarını bir yandan kimlik ve vatandaşlık alanında bir yandan da dış politikada doğru politikalarla koruyabilirler. Türkiye'nin de Kürt meselesine bu şekilde bakması gerekiyor. Önümüzdeki dönem bu konuda Türkiye için hem fırsatlar hem de büyük riskler içeriyor. Türkiye'nin içeride Barış Süreci'ni başarıyla sonuçlandırması ve gerçek bir demokratikleşmeyle¹ -yani devletin toplumdan ve bireyden üstün olmadığı ve devleti temsil edenlerin vatandaşlarına ve insan hayatına her durumda azami saygı gösterdiği bir rejimin oluşmasıyla- Kürt meselesinin kısa dönemde çözülemeyecek yönlerinin normal demokratik siyaset yöntemleriyle tartışıldığı bir noktaya gelmesi gerekiyor. Bu kolay bir iş değil tabii ve ben bu denemede sadece meselenin milli kimlikle ilgili olan, yeterince vurgulanmadığını düşündüğüm bazı yönlerini ve dış politikayla bağlantısını tartışacağım.

Dış politikada da, son yıllardaki kazanımları pekiştirerek, bölgede güçlenmekte olan Kürtlerin potansiyel tehdit değil güvenilir ve kalıcı müttefik olduğu bir noktaya gelmesi gerekiyor. Bunu yaparken ise Türkiye'nin Kürtler için özel bir statü savunmaması, yani Irak ve Suriye'nin iç siyasetine müdahil olma konumuna düşmemesi ve Araplar'ı dışlamaması gerekiyor. İç ve dış politikada bu iki hedefe ulaşırsa Kürtler bölgede ve Türkiye'de bir demokratikleşme, istikrar ve kalkınma unsuru olabilirler. Ama bu iki hedeften birinde veya her ikisinde başarısız olunursa o zaman Türkiye'nin bütünlüğünü ve iç barışını da tehdit eden gelişmeler olabilir.

Kimlikler ve Krizler

Göreceli olarak “başarılı” ve istikrarlı devletler, vatandaşlarının gönüllü katılımı ve aidiyet duygusu sayesinde bu özelliklerini sürdürürler.

Bir ülkenin insanları neden kendilerini aynı milletin üyeleri olarak görürler? Bu durum ne zaman bozulabilir? Bu soruların tek ve kolay bir yanıtı yoktur. Ulus kavramı üzerine klasikleşmiş argümanlardan birini üreten Ernest Renan'a göre, milli kimlikler her gün tekrarlanan plebisitlerle, yani referandumlarla yeniden üretilirler. Yani, milli kimliğimizi onaylayan her davranışımız hatta hissiyatımız ile o kimliğin devamı için bir oy vermiş ve yeniden üretimine katkıda bulunmuş oluruz. Hem kendimiz için hem de duygu ve düşüncelerimizin ulaştığı başka insanlar için. Bu “oylar” olumlu ve dostane olduğu gibi (örneğin milli bir maçta destekleyici tezahürat yapmak veya ülke üzerindeki yeni bir eserden gurur duymak) olumsuz yani dışlayıcı ve hasmane de (örneğin karşı takım aleyhine ırkçı tezahürat yapmak veya bir başka milletin varlıklarını yok saymak ve zarar vermek) olabilir.² Bu oylar azaldıkça milli kimlikler de zayıflar.

Renan'ın argümanı milli kimliklerin dışa vurum ve onaylanma süreçleriyle ilgili önemli ipuçları verir. Ama bu kimliklerin nasıl oluştuğunu ve içeriklerinin ne zaman radikal değişimlerden geçtiğini açıklayamaz.

Doğrusu, milli kimlikler günlük referandumlarla değil, toplumların çıkarlarında ve dünyayı algıla-

yış biçimlerinde derin krizlere yol açan tarihsel dönemeçlerdeki “olaylar” sonucu biçimlenirler.³

Hepimizin hayatında kimlik duygumuzu etkileyen, kim olduğumuzu şekillendiren olaylar vardır. Bazen öyle bir şey yaşarız ki o “andan” sonra artık bir şeyler değişmiştir. İstesek de aynı kişi olamayız ve geriye dönemeyiz. Kim olduğumuza dair algımızda ve aidiyet duygumuzda kalıcı bir kayma gerçekleşmiştir. Milli kimlikler açısından da böyle zamanlar vardır. Bazen yeni bir kimlik ortaya çıkar, bazen mevcut bir kimliğin önemi ve içeriği temelden değişir. Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa ülkeleri bu tür krizlerden geçti ve milyonlarca insanın milli kimlik algısı kısa zamanda temelden değişti. “Yugoslavluk” gibi bazı milli kimlikler ise tamamen tarihe karıştı. Bu kimlik kaymalarının dünya düzenini etkileyen kalıcı sonuçları oldu.

Barış süreci başarısız olursa ve dış ilişkilerde kriz ve çatışma içeren gerilimler olursa, Türkiye’nin böyle bir dönemden geçmesi ve hem Türkler hem de Kürtler arasında benzer kimlik kaymalarının olması riski var mı?

David Laitin, Mark Beissinger ve Timur Kuran gibi birçok önemli sosyal bilimci farklı perspektiflerden bu tür kaymalara dikkat çekmiştir ve açıklamaya çalışmıştır.⁴ Bu tür kaymalar siyasette ve toplumsal hayatta makbul olanın dönüşüm içinde olduğu, sosyal, siyasal ve ekonomik çıkarlardaki değişimlerin belli bir eşik noktasına yaklaştığı dönemlerde beklenir. Böyle zamanlarda, toplumsal krizler ve iç ve dış konjonktürdeki değişimler, kişilerin kendi kimlik ve bağlılıklarını algılayış biçimlerinde, deneyimli gözlemcileri bile şaşırtacak kadar ani ve radikal kaymalara yol açabilir.

Zorluk, hangi sosyal ve siyasal şartların ve kimlik tanımlarının bu tür kaymaları daha olası hale getirdiğini anlamakta yatıyor. Bu da hem teorik hem ampirik çalışma gerektirmektedir.

Ben kendi geçmiş çalışmalarımda, ülkeleri toplum içindeki, istikrarlarını tehdit edebilecek kimlik ve aidiyet kaymalarına karşı koruyacak iki önemli etken olduğunu öne sürmüştüm. Birincisi

bölgesel kimlikler ile ülke genelinde geçerli ortak kimliklerin eşit ve uyumlu bir ilişki içinde olduğu “uyumlu imajın” toplumda ve siyasette yaygın olması. İkincisiyse siyasal aktörlerin çıkarlarının da bu uyumlu imajı desteklemeye uygun olması -ki bu da çıkarları bu yönde şekillendirecek siyasal hakların ve dış politikaların uygulanmasını gerektirir. Siyasal aktörlerin uyumlu imajın karşıtı olarak tanımlanabilecek “rakip imajı” desteklediği durumlarda ise toplum kutuplaşmaya ve ortak aidiyetlerin hızla aşınacağı krizlere açık hale gelir.⁵

Bahsettiğimiz türden kaymaları ise iki risk faktörünün olası hale getirdiğini savunmuştum. (I) Eğer kamusal alanda ifade edilmesi uzun süre bastırılmış olan bir kimlik söz konusuysa. (II) Bu kimlik, toplumdaki benzer kimliklerin rakibi olarak görüldüğü (“rakip imaj”) oranda; yani toplumsal algı nezdinde aynı insan tarafından bu kimliklerle beraber benimsenemeyeceği düşünüldüğü oranda.⁶

2004 yılında yayınlanan bir makalemde bu konuyu Kürt meselesi bağlamında analiz etmiştim ve gerek iç siyasette gerek de dış ilişkilerde olumlu ve olumsuz senaryoları tartışmış ve politika önerilerinde bulunmuşum.⁷ Türkiye’de, yukarıda bahsettiğim birinci risk faktörünün geçerli olduğunu ve olumsuz senaryoların önünü kesmek için, Kürt kimliğinin rakip imajı yerine “uyumlu imajının” güçlendirilmesinin önemini vurgulamıştım. Yani bu kimliğin kişilerin kendi tercihlerine bağlı olarak Türklük, Türkiyelilik veya Türkiye vatandaşlığı gibi ortak kimliklerle aynı anda benimsenebilecek bir kimlik olmasının.

Bu imajın güçlenmesi için yapılması gerekenler vardı. Her şeyden önce özellikle devletin ve medyanın kullandığı dilde Kürt kimliğinin ortak kimliklerle birbirinin karşıtı yani “rakip” değil uyumlu olan imajının hakim kılınması önemliydi. Uyumlu imaja uygun bir söylemin üretilmesi, hukukta ve siyasette kullanılması gerekiyordu.⁸

Bunun yanında Türkiye’nin -PKK ile çatışmaların 1999’da Abdullah Öcalan’ın yakalanmasından sonra göreceli durmuş olduğu o dönemde-

acilen bazı reformları ve politikaları uygulamaya koymasına gerekiyordu. Bu politikalar siyasal haklar, dış politika ve kimlik üzerineydi.

Aksi halde orta vadede ve iç ve dış konjonktüre bağlı olarak, Kürt ve Türk kimliklerinin algılanış biçimi bölgesel istikrarsızlığa yol açabilecek hızlı ve radikal kaymalara açık hale gelebilirdi.

İç politikada o zamanki görece barış ortamından yararlanarak özellikle dil ve kültür alanındaki reformlarla ve seçim barajının düşürülmesi gibi demokratikleşme adımlarıyla Kürt siyasetinin normalleşmesini sağlamak gerekiyordu. Dış politikada ise Türkiye'nin Iraklı Kürtler'i ve onların kazanımlarını bir tehdit olarak görmekten vazgeçmesi ve bir Kürt yönetiminin oluşumu olarak tanımlanan kırmızı çizgisini değiştirmesi gerekiyordu. Bunun yerine kırmızı çizgisini Türkiye'ye düşman bir yönetimin ortaya çıkması olarak belirlemeliydi. Dost bir yönetimin kurulması için de enerji ve benzeri alanlardaki yatırımlarla karşılıklı bağımlılığa dayalı ve güven yaratıcı ilişkiler geliştirmeliydi.

O makalede incelediğim kimlikle ilgili temel iki-lem Kürt meselesinin temel düğümü olmaya devam ediyor.

Türkiye'deki Kürt meselesinin dış güvenlik ve siyasal ve ekonomik kaynakların paylaşımı gibi dünyadaki başka etnik meselelerde ve Irak, İran ve Suriye'deki Kürt meselelerinde de mevcut olan birçok boyutu var. Ancak Türkiye'deki meselelerin benzer örneklerde çok daha az görülen en ayırt edici özelliği kimlik ikilemi.

2004'ten beri Türkiye'nin bu bahsettiğim koşulların bazılarında olumlu gelişmeler sağladığını bazılarında ise durumun daha karışık olduğunu görüyoruz. Bunlara bakarak hem bugünkü açılımın nasıl mümkün olduğunu hem de önümüzdeki riskleri daha iyi anlayabiliriz.

Her şeyden önce artık Kürt kimliğinin kamusal alanda bastırılması yani yukarıdaki I'inci koşul geçerli değil. Ama II'inci koşul hala geçerli. Bu koşulu ortadan kaldırmak için iki ikilemi aynı anda çözmek gerekiyor.

Kürt Meselesi'ndeki İkiz Kimlik İkilemi

Kürt meselesinin kimlik boyutu genelde ya sadece Kürt kimliğinin tanınması ya da üst kimlik olarak tanımlanan Türk kimliğinin korunması bağlamında tartışılıyor. Bu eksik ve yanıltıcı bir tartışma. Türkiye'nin iki toplumsal ihtiyacı ve beklentiyi aynı zamanda gözetmesi gerekiyor.

Birincisi Kürt kimliği meselesi: Kürtlerin kendi kimliklerinin toplumsal ve siyasal yaşamda özgürce yaşanabildiğini, makbul ve eşit bir kimlik olarak kabul gördüğünü ve güvencede olduğunu hissetmek ihtiyacı. İkincisiyse *ortak kimlik*⁹ ve Türk kimliği meselesi: Kürt kimliği tanınırken Türkiye'deki ortak kimliklerin zayıflamaması ve Türklerin de kendi kimliklerinin aşınmasından endişe duymamaları. Bu iki ihtiyaç ve toplumsal talep arasında biri diğerinden daha öncelikli şeklinde bir hiyerarşi ilişkisi kurmamak gerekiyor. Aynı anda her ikisine aynı derecede değer vermek gerekiyor. Yani kazan-kaybet şeklinde algılanan bir durumu kazan-kazan durumuna dönüştürmek gerekiyor.

Bunu yapmak neden kolay değil? Türklerin önemli bir kısmı kendi kimliklerini etnisite-üstü ve devletin de kimliğini oluşturan milli bir kimlik olarak görüyor. Kürtler ise "alt kimlik" olarak tanınmak istemiyor çünkü bu onlar için eşit olmamak anlamına geliyor. Türklerin birçoğu, anayasada ve devletin diğer temel belge ve sembollerinde Türk kavramının geçmesini kazanılmış bir hak ve kendi milli kimliklerinin bir güvencesi olarak görüyor. Ama Kürtlerin önemli bir kısmı da, Türkiye'nin bir parçası olmak isteseler bile, sosyolojik ve kültürel anlamda Türkler kadar millet olarak tanınmak istiyor.

Bu iki hedefi birden gözetmenin tek yolunun, meseleyi bir üst kimlik-alt kimlik meselesi olmaktan çıkarıp, ortak kimlikleri farklı kesimlerin farklı adlarla benimseyebilmelerine imkan sağlamak olduğunu düşünüyorum.

Özellikle barış sürecinde ve yeni anayasa yazım sürecinde siyasi aktörlerin ve politika yapımcıların her iki kesimi de güvencede hissettirecek esnek bir formülasyon bulmaları gerekiyor. Yani bu iki kimlik iddiasını birbiriyle çatışmadığı bir formülasyon.

Türkiye Barış Süreci'yle Kürt meselesini uzlaşma yoluyla çözme yoluna girerek ve gerçek anlamda demokratikleşmesini sağlayarak bütün bu gelişmeler karşısında en sağlam konumda olacaktır. Kürt aktörlerin kendi kimlikleriyle katıldıkları ve katkı yaptıkları gerçek anlamda demokratikleşen Türkiye, Türkiyeli Kürtlerin de en sağlam biçimde aidiyet duyacakları seçenek olacaktır.

Örneğin anayasadaki vatandaşlıkla ilgili mevcut madde "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür" diyor ve Kürtler tarafından dışlayıcı bulunuyor. Bu madde 1924 Anayasası'ndaki ifade biraz değiştirilerek, "Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin *vatandaşlık bakımından* herkese Türk *veya* Türkiye vatandaşı denir" şeklinde değiştirilebilir.¹⁰ Böylece ortak kimliği isteyen Türk, isteyen Türkiye vatandaşı şeklinde benimseyebilir. Önemli olan ortak bir kimliğin varlığıdır. Bu kimliği Kürtler Türkiye vatandaşlığı Türkler ise Türk olmak şeklinde içselleştirebilir.

Aynı anda devlet açısından Türk olmanın etnik değil vatandaşlıkla ilgili bir kimlik olduğu yeniden vurgulanmış olur. Bunun yanında anayasanın başlangıç ve diğer bölümlerinde ülkedeki kültürel-millî çeşitliliğin varlığı ve devletin bu çeşitliliği koruyacağı vurgulanabilir.

Ancak nasıl bir formülasyon bulunursa bulunsun eğer gerçek anlamda demokratikleşme ve dış politikada doğru seçimlerle desteklenmezse başarılı olmaz. Bizdekine az ya da çok benzer kimlik ikilemleri eski Irak ve Suriye'de de vardı ve örneğin 1958 Irak Anayasası, Arap Ligi'nin bir üyesi olan Irak'ta, "Arap Birliği içinde Arapların ve Kürtlerin ortak olduğunu" belirtiyordu.¹¹ Ama Irak'ta demokrasi olmadığı için bu formülasyon ne birliği ne de barışı sağlayabildi.

Eğer Türkiye kimlik ikilemlerini çözer ve inandırıcı politikalarla desteklerse barış sürecinin başarılı olabileceğini ve Kürt meselesinin uzun vadede çözülebileceğini düşünüyorum.

Aksi takdirdeyse barış süreci tökezleyebilir ve kimlik kaymasına dair riskler ortaya çıkabilir.

Barış sürecinin yükselttiği beklentilerin karşılanamaması ve Suriye ve Irak'ta gerçekleşebilecek gelişmeler bu tür krizlere yol açabilir.

Barış Süreci ve Dış Politika

Barış Süreci'yle Türkiye, bu tür çatışmaların çözümünde kritik önem taşıyan, terörle özdeşleşmiş olan "karşı tarafla" konuşmanın psikolojik engelini en azından şu anda aşmış gözükmektedir. Elbette bu açılımın yapılmasının nedeni her şeyden önce bu sorunu siyasi ve kültürel reformlarla çözmeden iç barışın ve demokratikleşmenin sağlanamayacağını bilinmesidir. Ama 2005'te de bir açılım denemesi yapılmış ve sonra rafa kaldırılmıştı. Zaten 2004'ten itibaren de PKK ile savaş yeniden başlamıştı. Son yıllara kadar TRT 6 gibi önemli yasal ve kültürel reformlar yapılmasına rağmen -eğer Kürt meselesinin ciddiyetini ve derinliğini göz önüne alırsak- siyasi anlamda önemli bir adım atılmamıştı. Hükümet için 2007 yılındaki seçim başarısının ardından 2009 yılında doğu illerinde kaybettiği oylar önemli bir uyarı oldu. 2009'da yeni bir "demokratik açılım" denemesi yapıldı. Askeri vesayetin gerilemesi önemli bir etkendi. Ancak, tüm bu gelişmelere rağmen, daha geçen yıla kadar PKK ile çatışmalar ve çatışmacı siyaset bütün hızıyla sürüyordu.

Dolayısıyla mevcut barış sürecinin başlatılmasında zamanlama açısından dış konjonktürün ve ekonomik çıkarların önemli rol oynadığını düşünüyorum.

Özellikle 2008'den itibaren Türkiye, ABD ile düzelen ilişkilere paralel olarak Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'yle (KBY) gittikçe gelişen karşılıklı bağımlılığa dayalı dostane ilişkiler kurdu

Zamanlama açısından Barış Süreci Türkiye'nin kendi güvenliğini ve Türkiye-KBY işbirliğini tehdit eden bu gidişatı frenlemek için rasyonel bir çabası olarak görülebilir.

ve 2009'da Erbil'de bir konsolosluk açtı. Bu sayede, 'dış Kürtler potansiyel bir güvenlik tehdidi oluşturduğu ve böyle algılandığı sürece onların etnik-kültürel akrabası olan iç Kürtler'le barış ve entegrasyon sağlamanın zorluğu' engelini aşmakta büyük aşama kaydetti.

2011 yılı itibarıyla Türkiye'yle KBY arasındaki "resmi" ticaret 5,5 milyar dolara, Türk yatırımları 3,5 milyar dolara ulaştı. Karşılıklı fayda ve bağımlılığı artırarak güven sağlayan bu ekonomik ilişkiler yanında KBY'nin Irak merkezi hükümetiyle olan ihtilafı da kendi açısından kuzey komşusu Türkiye'yle iyi ilişkiler geliştirmesini zorunlu kılıyor. Öte yandan hızla büyüyen ve enerjide dışa bağımlı Türkiye ekonomisi için Kuzey Irak'taki petrol ve doğal gaz rezervleri en ucuz ve rasyonel kaynak. Bu etkenler ve gelişmeler sonucu 2013'e gelindiğinde Türkiye ve KBY artık güvenilmez rakipten çok ortak olarak görülmeye başladı.

Ancak Suriye'deki gelişmeler bu gidişatı değiştirebilecek bir durum yarattı. Türkiye, Esat rejiminin kısa sürede düşeceği şeklindeki yanlış değerlendirmesinin ve uluslararası dengelerin yeterince gözetilmemesinin sonucu olarak bütün gücüyle ve nüanstan yoksun bir söylemle muhalefeti destekledi. Ama uluslararası kamuoyu özellikle de büyük devletler bu siyaseti yeterince desteklemedi. 1990'larda uzun süre PKK'yı desteklemiş olan Esat hükümeti PKK'yı ve türevi olan PYD'yi kendi tarafına çekmeye çalıştı ve Suriyeli Kürtlerin muhalefete desteği şartlı ve muğlak kaldı.

Suriye'deki durum gittikçe daha çok uzayan bir iç savaşa dönüştü ve kuzeyinin PKK veya türevi PYD tarafından kontrol edilen bir bölge haline gelmesi hatta bölünmesi olasılığı doğdu. Bu durum PKK için hem Türkiye'ye hem de bölgedeki Kürt milliyetçiliğinin liderliği için rekabet et-

tiği KBY lideri Barzani'ye karşı stratejik bir fırsat yarattı. Zamanlama açısından Barış Süreci Türkiye'nin kendi güvenliğini ve Türkiye-KBY işbirliğini tehdit eden bu gidişatı frenlemek için rasyonel bir çabası olarak görülebilir. PKK açısından da, askeri açıdan Türkiye'de zorlandığı, ama Suriye'deki boşluktan dolayı uluslararası boyutta elinin güçlendiği bu konjonktürde Barış Süreci'ne dahil olmak, siyasal taleplerini ortaya koymak ve Suriye'de Türkiye'nin alabileceği askeri önlemlerin önünü kesmek mantıklıydı.

Ancak PKK'nın çıkarları hızla yeniden değişebilir. Suriye'deki boşluk büyüdükçe ve El-Kaide bağlantılı radikal İslamcı grupların yayılmasını engellemek için uluslararası dünyanın (ve Türkiye'nin! Bu gruplar Türkiye'nin güvenliğine yönelik büyük bir tehdit teşkil ediyorlar) Kürtler'e ve PYD'ye olan ihtiyacı arttıkça, siyaseten ve askeri olarak PKK güçlenmektedir. Dolayısıyla bir noktada yeniden silahlı ve çatışmacı yöntemden daha çok kazanımı olacağı tespitini yapabilir.

Son dönemdeki olaylar bu yöndeki endişelerimizi destekliyor. Beklenebileceği üzere henüz önemli bir siyasal reform yapılmadan PKK güçleri Türkiye'den tamamen çekilmemiştir.¹² PKK türevi grupların Suriye'nin kuzeyindeki bazı bölgelerde özerklik ilan etmesi de bu yönde eğilimleri doğrulamaktadır. Bu tür gelişmeler KBY'yi de Türkiye'den uzaklaşmaya, İran ve Bağdat'a yakınlaşmaya zorlayabilir. Çünkü KBY ve PKK da bölgede bir rekabet içerisindedir.

Öte yandan PKK dahil bölgedeki bütün Kürt milliyetçisi aktörler kendilerini maksimalist ve minimalist stratejiler arasında bir seçim yapmak durumunda gördükleri bir dönemden geçiyorlar. Öte yandan da bu stratejileri kendi başlarına veya diğer bölgesel Kürt aktörlerle beraber takip etmek arasında bir seçim yapmaları gerekmektedir.

Abdullah Öcalan'ın isteğiyle Haziran ayında Diyarbakır'da düzenlenen "Kuzey Kürdistan Birlik ve Çözüm Konferansı'nda "Kürdistan halklarının kendi kaderini tayin hakkının sadece Kürdistan halkının kararına ve onayına bırakılması

konferansımızda ortaklaşılın bir ilkedir" denilerek bu hakkı kendi tercihleriyle özerklik, federasyon veya bağımsızlık yönünde kullanabilecekleri ifade edildi.¹³

Buradaki, Kürtlerin kendi kararlarıyla self-determinasyon hakkına sahip oldukları ve bu hakkı sadece "kendi iç kaderini tayin etme hakkı" (yani ayrı devlet ilan etmeden, *internal self-determination*) biçiminde değil "kendi dış kaderini tayin etme hakkı" (*external self-determination*) olarak da kullanabileceklerinin açıklanması çok önemlidir. Ucu açık olarak hem PKK'nın çıtayı yükseltebileceğinin hem de Barış Süreci'nin kendi açısından gidişatına göre, daha önceki "demokratik özerklik" talepleri sınırları içinde kalabileceğinin işaretini veriyor. Geçmişte BDP'nin demokratik özerklik planlarında "kendi dış kaderini tayin etme hakkı"na bilinçli olarak hiç yer verilmemiştir.¹⁴ Öte yandan bu konferansların düzenlenmesi, bölgesel Kürt aktörlerin ortak strateji üretme arayışlarını sergilemektedir.

Türkiye Barış Süreci'yle Kürt meselesini uzlaşma yoluyla çözüme yoluna girerek ve gerçek anlamda demokratikleşmesini sağlayarak bütün bu gelişmeler karşısında en sağlam konumda olacaktır. Kürt aktörlerin kendi kimlikleriyle katıldıkları ve katkı yaptıkları gerçek anlamda demokratikleşen Türkiye, Türkiyeli Kürtlerin de en sağlam biçimde aidiyet duyacakları seçenek olacaktır.

Kürt kimliği artık bir tabu değil ama geçmişte "bilinmeyen ama hakkında olumsuz da düşünülmeyen" Kürtler hakkında artık toplumun önemli bir kesimi arasında olumsuz bir imaj oluştu. Bunun yanında "birlik içinde çeşitlilik ve herkes için özgürlük" arayan insanlar arttı ve artmaya devam ediyor. Barış Süreci hızla yükselen beklentilere yanıt veremezse iç barışı geçmişten de fazla tehdit eden bölünmeler yaşanabilir ve yukarıda bahsettiğim türden tercih kaymaları yaşanabilir. Ben Türkiye için olumlu senaryoların daha olası olduğunu düşünüyorum. Ama olumlu senaryoların gerçekleşmesinin yolunun olumsuz senaryoları iyi anlayıp riskleri doğru yönetmekten geçtiğini unutmamak gerekiyor.

DİPNOTLAR

- 1 Bu konuda son dönemde Türkiye’de demokrasinin salt hükümetin seçimlerle iş başına gelmesi olarak tartışılması son derece kaygı verici. Seçimler elbette demokrasinin bel kemiğidir ve hükümetlerin ‘adil ve özgür seçimlerle’ iş başına gelmesi ve Nazi Almanyası gibi istisnai durumlar dışında seçimle değişmesi tartışılmaz. Ama sonuçta seçimler demokrasinin nihai amacı değil bir araçtır. Hükümetlerin adil ve rekabetçi seçimlerle değiştiği yani seçilenlerin halkın oyuna muhtaç olduğu ülkelerde elitler halkın oyu için rekabet edecekleri için, zamanla demokratikleşmenin olacağı yani toplumun devlete karşı güçleneceği, devletin ve devleti yönetenlerin bireye karşı daha saygılı olmaya ve topluma hesap vermeye başlayacağı düşünülmür. Yani seçimlerin, demokrasinin özü olan devlet toplum ilişkisiyle bağlantılı bir dizi amaca ulaşmanın bir aracı olduğunu söyleyebiliriz. Bu amaçların bir formülasyonu için bkz Charles Tilly, *Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007). Tarihsel olarak da hakların ve özgürlüklerin birçok yerde bu şekilde gelişmiş olduğu düşünülmür. Bkz. Daron Acemoglu and James Robinson. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2006). Ama seçimlere rağmen devlet ve hükümetler hala topluma ve bireye tepeden bakıyor zorbaca davranabiliyorsa o zaman bir şeylerin yanlış gittiğini düşünmek gerekir.
- 2 Demokrasi ve toplumsal barış açısından “olumsuz oyların” çok zararlı olduğu açıktır. Konumuz dışında olduğu için bu meseleye burada girmiyoruz. Bunun yanında, ilk bakışta olumlu gibi görünmeyen, yani başka bir grubu dışlayıcı olmak niyeti taşımayan banal “oyların” da niyetlenmemiş olan olumsuz sonuçları tartışılabilir. Bu konudaki açıcı bir kaynak için bkz. Michael Billig *Banal Nationalism*. (London: Sage, 1995).
- 3 “Events.” Mark Beissinger, *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2002)
- 4 Mark Beissinger, *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State*; David D. Laitin, *Identity in Formation: the Russian-speaking Populations in the Near Abroad*. (Ithaca: Cornell University Press, 1998); Timur Kuran, “Now Out of Never: The Element of Surprise in the East European Revolution of 1989” *World Politics*, 44 (October 1991): 7-48.
- 5 Murat Somer, “Cascades of Ethnic Polarization: Lessons from Yugoslavia.” *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 573, pp. 127-151 (January 2001), “Turkey’s Kurdish Conflict: Changing Context and Domestic and Regional Implications,” *Middle East Journal* 58 (2), pp. 235-253 (Spring 2004) ve “Resurgence and Remaking of Identity: Civil Beliefs, Domestic and External Dynamics, and the Turkish Mainstream Discourse on Kurds,” *Comparative Political Studies* 38 (6), pp. 591-622 (August 2005).
- 6 Daha doğru bir şekilde belirmemiz gerekirse, rakip imajı savunan siyasal aktörler toplumun belli bir kritik kitle-sini ikna edebildiği oranda.
- 7 “Turkey’s Kurdish Conflict: Changing Context and Domestic and Regional Implications.” Kimlik değişiminin daha kapsamlı bir analizi ve Irak’taki gelişmelerle bağlantısı için bkz. Murat Somer “Failures of the Discourse of Ethnicity: Turkey, Kurds, and the Emerging Iraq,” *Security Dialogue* 36 (1), pp. 109-128 (March 2005).
- 8 Hemen vurgulamakta fayda var ki, burada tanımlanan kişilerin kimlikleri yani Türk veya Kürt olmaları değil, bu kimliklerinin diğer kimlikler ve özellikle ortak kimliklerle olan ilişkisini nasıl gördükleri.
- 9 Daha doğru tanımıyla “ortak taşınabilen kimlikler” yani kişinin kendi iradesiyle edinebileceği kimlikler. Ortak kimlikler kişiler tarafından gönüllü olarak benimsenmek yerine yukarıdan empoze edilen kimlikler haline geldiği oranda üst kimliklerden farkları kalmaz ve benzer sorunlarla karşılaşabilirler.
- 10 Bkz. “Vatandaşlık Tanımı İçin Atatürk Referans Alınmalı,” *Söyleşi, Akşam*, 11 Şubat, 2013. <http://www.aksam.com.tr/roportaj/vatandaslik-tanimi-icin-ataturk-referans-alinmali/haber-168960>
- 11 1958 Anayasası, 2. ve 3. Maddeler.
- 12 Müzakerelerde ne söz verilmiş olursa olsun henüz hükümet önemli bir somut adım atmamışken, özellikle de uluslararası konjonktürün bu kadar kaygan olduğu bir sırada, PKK’nın elindeki en önemli “caydırıcı”kozu elinden çıkarmayacağı beklenebilir.
- 13 Helin Alp, “Kürt Konferansından, ‘Kürt halkı kaderini kendi belirler’ sonucu çıktı,” *T24*, 17 Haziran 2013. <http://t24.com.tr/haber/kurt-konferansindan-kurt-halki-kaderini-kendi-belirler-sonucu-cikti/232155> .
- 14 Büşra Ersanlı ve Halil Bayhan, “Demokratik Özerklik: Statü Talebi ve Demokratikleşme Arzusu,” *Türkiye Siyasetinde Kürtler: Direniş, Hak Arayışı, Katılım*, (Der) Büşra Ersanlı, Günay Göksoy Özdoğan ve Nesrin Uçarlar içinde sf. 203-250 (İstanbul: İletişim, 2012).